

‘CLIËNTEN MOGEN BEST MONDIGER WORDEN’

Advocaten moeten niet bang zijn voor experimenten om de rechtspleging te vernieuwen, vindt hoogleraar advocatuur Diana de Wolff (Universiteit van Amsterdam). En cliënten mogen best wat mondiger worden. “Dat zijn ze wel bij het kopen van een auto. Ik maak geen vrienden met de vergelijking tussen een advocaat en een autoverkoper, maar met beiden kun je onderhandelen en duidelijke afspraken maken.”

DOOR MIEK SMILDE FOTO'S CHANTAL ARIËNS

Onafhankelijkheid, partijdigheid, deskundigheid, integriteit en vertrouwelijkheid. Vijf wettelijk vastgelegde kernwaarden van de advocatuur die tezamen moeten zorgen voor een goede rechtsbedeling. “Ik ben eigenlijk niet zo’n voorstander van het opnemen van kernwaarden in de wet”, zegt hoogleraar advocatuur Diana de Wolff, aan de vooravond van haar oratie. “Waar- den zijn geen normen en je kunt er niet aan toetsen. De vraag is: hoe schipperen we in de praktijk met die kern- waarden om te zorgen voor een goede rechtsbedeling? En wat is dat eigenlijk in een bepaalde context? In het tucht- recht speelt ‘een goede rechtsbedeling’ als beoordelings- criterium een ondergeschikte rol. Het is niet iets waaraan getoetst wordt, het is haast een abstractie.”

In haar oratie ontleedt De Wolff wat een goede rechtsbe- deling betekent voor de rol die de advocaat speelt. De Wolff onderscheidt vier modellen. Het eerste model toont de advocaat als strijdvaardige spreekbuis van de klant. Deze benadering streeft naar maximale autonomie van de

rechtzoekende en past in een klassieke procedure van eis en tegeneis. “In dit toernooimodel heeft de advocaat lan- ge tijd gefunctioneerd”, legt De Wolff uit. “Dit is het beeld waarmee veel jonge mensen rechten gaan studeren en het beeld dat veel cliënten hebben: ik ga naar een advo- caat en die komt volledig voor mijn wensen en belangen op.” Het is het beeld dat talkshows en films bevestigen. De advocaat als krijgsheer. Maar De Wolff betwijfelt of deze benadering in deze tijd wel houdbaar is. “Soms is de polariserende manier van argumenteren nodig om een zaak duidelijk te maken”, benadrukt ze. “Met sommige partijen, zoals de overheid, is het bijvoorbeeld lastig schikken. Dan is het logisch dat iemand zich vol in het gevecht stort. Ook in principiële zaken kan het toernooi- model passend zijn. Denk aan de zaak Urgenda, een prachtige zaak. Een advocaat die zich zo vermetel in een zaak vastbijt, dwingt respect af. Maar als ik denk aan al die duizenden minder principiële zaken en al die stapels papier die daarmee zijn gemoeid, zinkt de moed je in de

schoenen. Als raadsheer-plaatsvervanger zie ik hoe partijen zich kunnen vastdraaien in het toernooimodel. Dat levert dikwijls veel ellende op voor de klant. Het oorspronkelijke conflict is vaak al lang uit zicht. Op het laatste moment gaan partijen elkaar nog in de haren vliegen over proceskosten of over de wettelijke rente of de kosten van een deskundige... Had het alsjeblieft eerder opgelost, denk ik dan.”

VERBINDEN

De toekomst van de advocatuur ligt in het, op een humane manier, met kennis van de juridische context en gevoel voor redelijkheid snel en goed oplossen van geschillen, stelt De Wolff. En daarvoor is het toernooimodel lang niet altijd geschikt. “Een advocaat kan ook zijn eigen noties van recht en rechtvaardigheid meer op de voorgrond zetten en cliënten ervan proberen te overtuigen dat wat ze willen misschien wel *lawful* is, maar ook *awful* als je kijkt naar de effecten voor anderen of op de langere termijn”, schetst De Wolff een tweede benadering. De advocaat bekijkt in dit model in hoeverre de wil van de cliënt past in het systeem van het recht en zijn eigen noties van rechtvaardigheid. Is het wel redelijk wat een cliënt wil? Zijn er

“MET SOMMIGE
PARTIJEN, ZOALS
BIJVOORBEELD DE
OVERHEID, IS HET
LASTIG OM ZAKEN
TE SCHIKKEN”

WIE IS DIANA DE WOLFF?

Op 8 februari 2018 hield Diana de Wolff (1959) als bijzonder hoogleraar Advocatuur aan de Universiteit van Amsterdam haar oratie *Het belang van de goede rechtsbedeling*. De leerstoel, mogelijk gemaakt door de Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA), maakt deel uit van het Amsterdam Centre on the Legal Professions, waartoe ook de leerstoelen Rechtspleging, Openbaar Ministerie en Sociale rechtshulp behoren. De Wolff begon haar carrière in de sociale advocatuur. Ze richtte na haar studie in Utrecht samen met twee anderen een eigen kantoor op in Arnhem en specialiseerde zich in het arbeidsrecht. In 1998 stapte ze over naar Stadhouders Advocaten in Utrecht. Een jaar later promoveerde ze in Nijmegen op een proefschrift over de arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd.

Tussen 1999 en 2007 was De Wolff lid van de Eerste Kamer voor GroenLinks. Van 2008 tot 2013 was zij lid van de Algemene Raad van de NOvA. Sinds 2002 is zij tevens werkzaam als raadsheer-plaatsvervanger bij het gerechtshof 's-Hertogenbosch.

andere benaderingen denkbaar?

In het derde model treedt de advocaat op als hervormer van het recht zelf. “De advocaat gebruikt dan zijn rol om maatschappelijke veranderingen kracht bij te zetten, denk aan de proefprocessen die door de vrouwenbeweging zijn gevoerd.” De sociale advocatuur, waaruit De Wolff afkomstig is, koesterde bij uitstek deze benadering. “Maar je kunt ook denken aan het probonobeleid dat commerciële kantoren hebben. Ik ben daar een voorstander van. Ik juich het toe als ook grote kantoren uit hun comfortzone stappen en bijvoorbeeld voor mensenrechtenorganisaties optreden om in te zetten op verbetering van de rechtsbescherming.”

Het vierde model dat De Wolff in haar oratie bespreekt wordt in de Angelsaksische literatuur *ethics of care* genoemd. De hoogleraar spreekt liever over de advocaat als verbinder. “Een verbinder kijkt niet meteen naar het recht, maar vooral naar het conflict en de manier waarop dat het best opgelost zou kunnen worden met zo min mogelijk leed voor alle betrokkenen.” Dit model lijkt in de huidige tijd aan kracht te winnen. Herstelrecht en mediation in het strafrecht zijn er voorbeelden van. De vFAS, de vereniging van advocaten die zijn gespecialiseerd in het familie- en erfrecht, heeft zelfs een eigen code aangenomen, die voorschrijft dat advocaten in bijvoorbeeld scheidingssituaties moeten streven naar de-escalatie. “Het tegenovergestelde dus van het toernooimodel”, aldus De Wolff. “Ik denk dat we daar meer heen moeten.”

KULZAKEN

De Wolff studeerde rechten in Utrecht, als eerste uit haar familie. “Rechten betekende een uitgestelde keus, je kon en kunt er veel kanten mee op en het was de korte weg naar onafhankelijkheid.” Tijdens haar studie raakte ze geïnspireerd door de toen nog bloeiende sociale advocatuur. Na haar afstuderen leende ze 20.000 gulden van de bank, richtte met twee anderen een advocatencollectief op in Arnhem, zocht een buitenpatroon en ging aan het werk. “Mijn moeder vroeg zich af of we wel cliënten kregen, maar we zaten meteen vol werk”, vertelt de hoogleraar. “Het was een leuke tijd. Arnhem had een liberale balie, er was ruimte voor ons als alternatievelingen. De tijd was activistisch. Bij een bezuiniging gingen we met vrouwen in de bijstand of iets dergelijks mee naar een bezetting van de sociale dienst. Ambtenaren kwamen uit hun spreekkamers om zich aan te sluiten bij het protest. De tijd was politiek en dat vertaalde zich in de rechtspraktijk. Nu zie je nog wel bekommernis bij rechters, bijvoorbeeld als het gaat om de schuldenproblematiek, maar

veel problemen van arme mensen komen niet meer terecht bij de advocatuur. De bezuinigingen op de gefinancierde rechtsbijstand en de hoge eigen bijdrage hebben hun tol geëist. Toen ik begin jaren tachtig begon, was de eigen bijdrage voor een toevoeging nul. We hebben tot en met de tuchtrechter actiegevoerd toen die werd verhoogd naar 25 gulden. Nu is het laagste tarief dat iemand moet betalen 196 euro. Die drempel is voor veel mensen te hoog om naar een advocaat te stappen voor een conflict met bijvoorbeeld een verhuurder of de overheid.”

“De overheid moet geen toevoegingen afgeven voor kulzaken of kwesties die goedkoper kunnen worden opgelost dan met een advocaat, zoals betalingsachterstanden”, gaat De Wolff verder. “Maar het rechtssysteem heeft onvoldoende oplossend vermogen. Een simpel voorbeeld dat ik laatst hoorde: de herziening van de gerechtelijke kaart. Voorheen kwamen debiteuren gewoon naar de rolzitting op een locatie als Heerlen met een plastic tasje vol bonnen en dan werd ter plekke een regeling getroffen. Nu moet iemand uit Heerlen naar Maastricht. Wij kunnen het ons misschien niet voorstellen, maar dat is voor mensen met geldproblemen gewoon te ver. Dan laten ze verstek gaan en kunnen

rechters niet anders dan tot een veroordeling te komen met alle kosten voor de debiteur.”

En nog geen drie jaar na de sluiting van locaties als Heerlen zijn er projecten met buurtrechters om het recht dichterbij de mensen te brengen. “Ja, begrijpelijk. Het is goed om voor veel voorkomende verschillen nieuwe oplossingen te vinden. Gezond verstand, een luisterend oor, daar kom je vaak een eind mee. En daar moeten wij als advocaten niet bang voor zijn. Ik juich experimenten om de rechtspleging te vernieuwen toe.”

De Nederlandse Orde van Advocaten lijkt nogal afhoudend bij dit soort experimenten. Leonard Böhmer, tot vorig jaar lid van de Algemene Raad van de NOVA, zei tijdens het Gerbrandydebat afgelopen november dat hij het schandelijk vond dat hij zes maanden moest wachten op een arrest van een hof. Rechters moesten volgens hem eerst maar eens hun werk doen alvorens te gaan experimenteren. Een meerderheid van de lezers van het Advocatenblad gaf aan het met hem eens te zijn.

“Ik vind het een schijntegenstelling”, reageert De Wolff. “Natuurlijk is het zorgelijk dat partijen alleen maar verder kunnen als er een rechterlijke uitspraak ligt en dat ze

**“VEEL PROBLEMEN
VAN ARME
MENSEN KOMEN
NIET MEER
TERECHT BIJ DE
ADVOCATUUR”**

daar maanden op moeten wachten. Maar dat staat experimenten op het gebied van het vernieuwen van de rechtspleging niet in de weg. Ik vind dat we in alle nuchterheid over mogelijkheden moeten praten. Sommige familie-rechtadvocaten zeggen last te hebben van de gedragsregel die hen verbiedt op te treden voor twee partijen. Sommige rechters geloven dat ze veel zaken allang hadden opgelost, als er geen advocaten bij waren geweest. Laat nou zien wat wel of niet werkt. Ik hoop dat zowel cliënten als advocaten zich sterker gaan realiseren dat verschillen in rolbenaderingen ertoe doen.”

OVERFACTURERING

Cliënten hebben ook een eigen verantwoordelijkheid, benadrukt De Wolff. Zij vindt het “onbegrijpelijk” dat cliënten van tevoren niet preciezer willen vastleggen wat een procedure hun gaat kosten en wat het kan opleveren. “Advocaten verschuilen zich nog te makkelijk achter onzekerheid over de kosten en kansen van een traject. De gedragsregels schieten daarin ook te kort, cliënten zijn niet goed beschermd tegen overfacturering. Als ik een aannemer inhuur, vraag ik een offerte. Als er meerwerk is, wordt dat besproken. Aanneming van werk is natuurlijk wat anders dan advisering, maar toch mag je ook van een advocaat verwachten dat hij een reële inschatting kan maken van wat een procedure gaat kosten, inclusief een eventueel hoger beroep. Dat gebeurt nu nog te weinig. Er wordt een uurtarief genoemd, maar uiteindelijk heeft een cliënt te maken met een hoop onzekerheid, over de verschillende stappen, de duur en de uitkomst van een procedure, maar ook over de kosten van alternatieven, zoals mediation. Cliënten mogen best wat mondiger worden. Dat zijn ze wel bij het kopen van een auto. Ik maak geen vrienden met de vergelijking tussen een advocaat en een autoverkoper, maar met beiden kun je onderhandelen en duidelijke afspraken maken.”

Daarnaast vindt De Wolff dat nog eens gekeken moet worden naar alternatieve vormen van beloning, zoals *no cure no pay*. Experimenten met dergelijke constructies beperken zich nu nog tot de letselschadepraktijk. De Wolff vindt dat te beperkt. Ze verwijst naar de zaak tegen De Haan Advocaten uit Groningen, waarin de raad van discipline bepaalde dat het kantoor in strijd met de verordening had gehandeld en de kernwaarde onafhankelijkheid uit het oog was verloren. De Haan treedt op voor burgers in het aardbevingsgebied van Groningen. 3800 mensen hebben zich bij het kantoor gemeld. Ze betaalden elk 100 euro met de afspraak dat het kantoor 5 procent zou krijgen van de eventuele schadevergoeding. “Ik kan mij goed voorstel-

len dat deze prijsafspraken aantrekkelijk is voor die mensen”, zegt De Wolff, “en dat hun toegang tot het recht is vergemakkelijkt. Natuurlijk zie ik ook de bezwaren. De zaak is nu in hoger beroep, dus we moeten het maar afwachten, maar los van deze zaak vind ik dat we als balie de plicht hebben om ons te bekommeren over de toegang tot het recht en creatief moeten zijn in het bedenken van alternatieven om die toegang te bevorderen. *Third party litigation* bijvoorbeeld mag wel. In die constructie neemt een derde partij jouw rechtsclaim helemaal over en rekent daarvoor bijvoorbeeld 20 procent van de uiteindelijke opbrengst. Dat noemen we de vrije markt en dat moet allemaal kunnen. Maar *third party litigation* is alleen interessant voor grote zaken. Kleine vorderingen van particulieren passen niet in dat verdienmodel. Natuurlijk moeten we alert zijn op de uitwassen van *no cure no pay* en er zou goed toezicht op moeten zijn, maar ik vind het een Pavlov-reactie om te roepen ‘de onafhankelijkheid is in het geding’. Bij het systeem van uurtje-factuurje kun je je ook afvragen hoe onafhankelijk de advocaat is. Minder conservatisme zou de balie sieren.”

APOCALYPTISCH

Zorgen maakt De Wolff zich vooral over kunstmatige intelligentie en de gevolgen die vergaande automatisering heeft voor de privacybescherming. “Alles van iedereen wordt opgeslagen. Door grote commerciële spelers, maar ook door de overheid. Als ik bijvoorbeeld de columns van Maxim Februari lees, denk ik: het is bijna apocalyptisch als je beseft hoeveel persoonsgegevens aan elkaar worden gekoppeld, bewerkt en opgeslagen. En hoe uiteindelijk ingrijpende beslissingen op basis van big data worden genomen, zonder dat we ons wezenlijke vragen stellen: wie verzamelt al die data en trekt daarvan profijt, wie bepaalt de werking van die algoritmen, wie snapt ze nog? Big data zullen steeds meer uitvoeringsbeslissingen en rechterlijke beslissingen sturen en daardoor zal onze rol als jurist veranderen. Kunstmatige intelligentie heeft grote voordelen, legt verbanden die je zelf niet zo snel zou leggen en ontsluit een schat aan informatie. Rechtzoekenden kunnen ook zelf sneller en goedkoper aan goede informatie komen. Maar ik ben bang voor de reflex dat automatisch gegenereerde informatie als de waarheid wordt gezien. Dat we niet meer nadenken of het rechtvaardig is wat systemen bepalen. En dat is precies de taak van juristen, wat mij betreft: met kennis van het recht, maar ook met praktische wijsheid en creativiteit naar rechtvaardige oplossingen blijven streven. Kunstmatige intelligentie mag er niet toe leiden dat we stoppen met denken.” ■

“KUNSTMATIGE INTELLIGENTIE MAG ER NIET TOE LEIDEN DAT WE STOPPEN MET DENKEN”